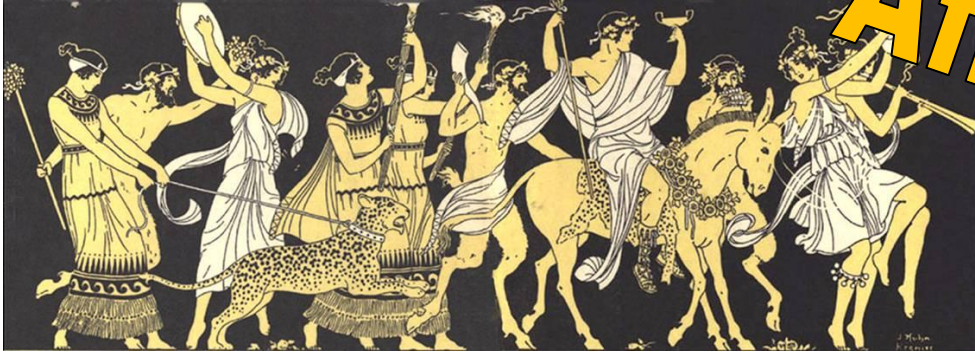

"ο άνθρωπος έχει πολλά προσωπεία, αλλά ένα πρόσωπο"
Νίκος Καζαντζάκης

ΑΠΟΚΡΙΕΣ

Το Τριώδιο διαρκεί 3 εβδομάδες και προηγείται της Μεγάλης Σαρακοστής (περιόδου 40 ημερών προετοιμασίας για το Πάσχα), που ακολουθεί:

Η πρώτη εβδομάδα λέγεται προφωνή ή προφωνέσιμη, επειδή, σε παλιότερα χρόνια κάποιος από ένα μέρος ψηλό προφωνούσε, δηλαδή διαλαλούσε ότι αρχίζουν οι Απόκριες. Η δεύτερη εβδομάδα λέγεται κρεατινή ή ολόκριγια, επειδή τότε δεν κάνουν νηστεία. Τέλος, η τρίτη εβδομάδα λέγεται τυρινή, επειδή τότε το κύριο καρύκευμα των φαγητών είναι το τυρί.

Η αρχή του Τριωδίου γίνεται κυρίως αισθητή την Πέμπτη της Κρεατινής, τη λεγόμενη Τσικνοπέμπτη. Είναι η ημέρα που καθέννας «θα τσικνώσει τη γωνιά του», όπως λένε, δηλαδή κάτι θα ψήσει και η τσίκνα από το ψημένο κρέας, χοιρινό ή άλλο θα μωσχοβολήσει τον αέρα.

Οι μεταμφιέσεις, τις οποίες γνωρίσαμε ήδη κατά τις γιορτές του Δωδεκαήμερου (Χριστούγεννα) σε ορισμένα μόνο μέρη της Β. Ελλάδας και του Πόντου – και εκεί σαν έθιμο που σβήνει- τις Αποκριές συναντώνται σε ολόκληρη την Ελλάδα, καθώς και στην υπόλοιπη Ευρώπη, ώστε να φαίνονται ως το κύριο γνώρισμά τους. Το όνομα των μεταμφιεσμένων διαφέρει από τόπο σε τόπο: κουδουνάτοι, καμουζέλες, μούσκαροι – αλλά το κοινότερο είναι μασκαράδες και καρνάβαλοι που προέρχεται από τις ιταλικές λέξεις maschera και carnevale. Κατά τον E. Fehrle, η λέξη προέρχεται από την απαγόρευση της κρεοφαγίας, carne levare = κρέας έχε γεια και σημαίνει τη διακοπή της κρεατοφαγίας.

Οι γιορτές και οι μεταμφιέσεις θυμίζουν τη διονυσιακή λατρεία, αλλά στην πραγματικότητα όλα είναι αρχαιότερα από τον Διόνυσο! Είναι πράξεις της θρησκείας των πρωτόγονων γεωργών, οι οποίοι ζητούσαν με τρόπους μαγείας να επενεργήσουν στη βλάστηση των αγρών, να ενισχύσουν τη δύναμη που γονιμοποιεί τη γη, προτού ακόμη η δύναμη αυτή εξατομικευθεί στη φαντασία τους και γίνει θεός Φαλλήν ή Διόνυσος ή κάποιος άλλος θεός της βλάστησης.

Όπως προαναφέρεται, ο Ελληνικός λαός αποκρεύει, δηλαδή παύει να τρώει κρέας μετά το φαγητό της Κυριακής της δεύτερης εβδομάδας, της λεγόμενης Κρεατινής. Αλλά η καθαυτό Αποκριά με τα πολλά της έθιμα είναι η τελευταία Κυριακή της Τυροφάγου. Όταν φτάσει η Κυριακή αυτή, εκτείνονται στο έπακρο η ευθυμία, οι μεταμφιέσεις και οι χοροί. Η ημέρα όλη περνά με την κίνηση των μασκαράδων, με τις επισκέψεις και το φαγοπότι. Το γενικό θόρυβο επιτείνουν οι εκπυρσοκροτήσεις των κροτίδων και ρουκετών, που σε πολλά μέρη, ιδιαίτερα της Β. Ελλάδας από παλιά συνήθιζαν να πετούν στον αέρα.

Όταν πάλι αρχίζει να νυχτώνει, τότε ανάβονται στις πλατείες των χωριών ή τους δρόμους των πόλεων φωτιές (φανοί, κλαδαριές, μπουμπούνες, καψαλιές), γύρω από τις οποίες οι άνθρωποι τραγουδούν και χορεύουν. Τη δύναμη και την ιερότητα που ο λαός αποδίδει στις ανοιξιάτικες φωτιές μάς δείχνει και το όνομα που αυτές έχουν σε μερικούς τόπους. Έτσι, στο Ζαγόρι της Ηπείρου η μεγάλη φωτιά, που ανάβεται μετά το δείπνο της Κυριακής της Τυροφάγου, ονομάζεται Καλολόγος.

Η Καθαρή Δευτέρα είναι η πρώτη μέρα της Μεγάλης Σαρακοστής, γι' αυτό λέγεται και πρωτονήστιμη Δευτέρα και Αρχιδευτέρα. Λέγεται Καθαρή, επειδή από το πρωί της ημέρας αυτής κάθε νοικοκυρά ασχολείται με το να καθαρίσει τα μαγειρικά της σκεύη από τα λίπη. Κανένας κανόνας δεν απαγορεύει το κρασί. Αυτό λοιπόν με λίγες ελιές, ταραμά και φρέσκα κρεμμυδάκια και με το απόθεμα της ευτυχίας που διατηρείται από την προηγούμενη μέρα, αρκεί ώστε και η μέρα αυτή να μην υστερεί σε κέφι από τις ημέρες της Αποκριάς, με τη διαφορά ότι αλλάζει η σκηνή και όλοι, οι μεγάλοι με τα νησίσιμα φαγητά που έχουν ετοιμάσει, οι μικροί με τους χαρταετούς πηγαίνουν στην εξοχή για να κάνουν τα κούλουμα.

Πηγή: Γ. Α. Μέγας, Ελληνικές Γιορτές και Έθιμα της Λαϊκής Λατρείας, εκδ. Οδυσσέας

Βόρεια Ελλάδα

Νάουσα

Με διονυσιακή καταγωγή, το έθιμο «Γενίτσαροι και Μπούλες», συνεχίζει μέχρι και τις μέρες μας, να ζωντανεύει στην πόλη της Νάουσας. Την Κυριακή της Αποκριάς υπό τους χαρακτηριστικούς ήχους του νταουλίου και του ζουρνά, ένα μπουλούκι με «γενίτσαρους» περιφέρεται στους δρόμους της πόλης με τελικό προορισμό το δημαρχείο, όπου και κορυφώνεται η γιορτή. Στο ρυθμικό άκουσμα του Ζαλιστού, η Μπούλα βγαίνει στο παράθυρο και με χαρακτηριστικές ρυθμικές κινήσεις του σώματος της, ώστε να κουδουνίζουν τα κρεμασμένα στο στήθος της

νομίσματα, χαιρετάει το μπουλούκι ενώ λίγο μετά κατεβαίνει κάτω, ενσωματώνεται στο πλήθος και όλοι μαζί συνεχίζουν την περιοδεία μέχρι να πάρουν την επόμενη Μπούλα. Σταδιακά σχηματίζεται μια «μεγαλειώδης» πομπή με ανθρώπους όλων των ηλικιών, να συμμετέχουν στην αναβίωση του εθίμου.

Ξάνθη

Την τελευταία Κυριακή της Αποκριάς, στην Ξάνθη, στη γέφυρα του ποταμού Κόσυνθου, αναβιώνει το «κάψιμο του Τζάρου». Πρόκειται για ένα κατασκευασμένο ανθρώπινο ομοίωμα, τοποθετημένο πάνω σε πουρνάρια, που καίγεται και «ξορκίζει το κακό». Σε αυτή την περίπτωση, το κακό είναι... η απομάκρυνση των ψύλλων το καλοκαίρι. Το έθιμο έφεραν οι πρόσφυγες από το Σαμακόβ της Ανατολικής Θράκης και κάθε χρόνο ζωντανεύει από τους κατοίκους του ομώνυμου συνοικισμού. Μετά το «κάψιμο του Τζάρου», ακολουθεί γλέντι μέχρι τις πρώτες πρωινές ώρες.

Κοζάνη

Ο Φανός, ο συμβολικός «βωμός» της αποκριάτικης εορταστικής φωτιάς, ανάβει εδώ και πολλούς αιώνες στην Κοζάνη. Ανεξαρτήτως από τις έριδες ως προς την καταγωγή του, το συγκεκριμένο έθιμο, δίνει έναν πανηγυρικό τόνο στην πόλη. Με προεξάρχουσα την κεντρική πλατεία, όπου την Κυριακή της Αποκριάς ανάβει ο μεγάλος «Φανός», ακολουθούν οι μικρότεροι συνοικισμοί που ανάβουν ταυτόχρονα τους δικούς τους «Φανούς»... για να ξεκινήσει μια ξέφρενη γιορτή καθαρά διονυσιακού χαρακτήρα. Οι

χορευτικοί κύκλοι γύρω από τον βωμό διευρύνονται, τα τραγούδια διαδέχονται το ένα το άλλο. Τα περισσότερα είναι τα καλούμενα «ξινέντραπα» ή «μασκαραλίτκα» τραγούδια, με έντονες σατυρικές-

πειρακτικές αναφορές. Το κρασί ρέει άφθονο, το ίδιο και τα τοπικά εδέσματα, ενώ το γλέντι κρατάει μέχρι τα ξημερώματα της Καθαρής Δευτέρας.

Ιωάννινα

Οι «τζαμάλες», οι αποκριάτικες φωτιές, θα ανάψουν σε διάφορες συνοικίες της πόλης των Ιωαννίνων το βράδυ της τελευταίας Κυριακής, πριν τη νηστεία της Σαρακοστής. Έθιμο που υπάρχει από τον 19ο αιώνα στα Γιάννενα, αναβιώνει αδιάλειπτα από τη δεκαετία του '80 μέχρι και σήμερα. Οι «τζαμάλες» ζεσταίνουν από την παγωνιά της περιοχής, ενώ με το άναμμα της πρώτης σπίθας... δίνεται το σύνθημα να ξεκινήσει η μεγάλη γιορτή.

Σοχός, Θεσσαλονίκη

Δρώμενο που σχετίζεται με τη γονιμότητα της γης ή και για πολλούς με τον έρωτα, οι «Κουδουνοφόροι» εμφανίζονται μέχρι σήμερα, στο Σοχό στη Θεσσαλονίκη. Πρόκειται για πανάρχαιο έθιμο, που μεταφέρθηκε μέσα στους αιώνες και διασώθηκε αναλλοίωτο. Η κορύφωσή των εκδηλώσεων, γίνεται το τριήμερο πριν από την Καθαρή Δευτέρα, όπου οι συμμετέχοντες με τραγόμορφες στολές και κουδούνια σε όλο το σώμα τους, ξεχύνονται και χορεύουν σε δρόμους και πλατείες. Ξεχωριστή θέση έχει και το έθιμο των μετανωιών. Κατά την παράδοση οι μεγαλύτεροι δίνουν άφεση αμαρτιών στους μικρότερους, οι οποίοι με σεβασμό τους επισκέπτονται και τους φιλούν το χέρι, προσφέροντάς τους ένα πορτοκάλι.

Νησιά

Νάξος κορδελάτοι

Έντονα στοιχεία διονυσιακής λατρείας διασώζονται μέχρι σήμερα στα έθιμα των αποκριών στο νησί της Νάξου. Οι εορτασμοί ξεκινούν από το πρώτο Σάββατο των Αποκριών, με το σφάξιμο των χοίρων, τα λεγόμενα «χοιροσφάισματα». Την «Κρεατινή» Κυριακή, εμφανίζονται στους δρόμους των χωριών οι «κουδουνάτοι», νέοι με προσωπίδες που φορούν μια ριχτή κάπα με κουκούλα, ενώ γύρω από τη μέση και το στήθος τους είναι ζωσμένοι με κουδούνια. Ο χορός τους συνοδεύεται από τον χαρακτηριστικό ήχο των κουδουνιών, ενώ δεν παραλείπουν να προκαλούν με τις άσεμνες εκφράσεις τους. Οι ντόπιοι χωρικοί πάντως τους φιλεύουν για το καλό με βραστά αυγά. Στο περιοδεύον μπουλουκι, ακολουθούν επίσης και ο «Γέρος», η «Γριά» και η «Αρκούδα». Μερικά από τα χαρακτηριστικά δρώμενα στα οποία συμμετέχουν είναι ο «γάμος της νύφης», ο «θάνατος», η «ανάσταση των νεκρών» ή και το «όργωμα». Την Καθαρά Δευτέρα στους δρόμους ξεχύνονται οι «φουστανελλάτοι», νέοι χωρίς προσωπίδες, ντυμένοι γιορτινά οι οποίοι παίζουν βιολί.

Αμοργός

Την Κυριακή της Τυρινής, στην Αιγιάλη και συγκεκριμένα στο χωριό Λαγκάδα της Αμοργού, αναβιώνει το έθιμο του «Καπετάνιου». Οι νέοι του νησιού ντυμένοι με παραδοσιακές φορεσιές και με τη συνοδεία τοπικών οργάνων, πηγαίνουν στην εκκλησία της Παναγίας της Επανοχωριανής. Εκεί κατά την παράδοση, ο ιερέας του χωριού πετάει στον αέρα το «γίλεό», κάτι σαν ράσο και όποιος από τους παριστάμενους νέους το πιάσει χρίζεται «Καπετάνιος». Μέσα σε κλίμα επευφημιών και με τη συνοδεία οργάνων ξεκινάει η «πομπή» των νέων για να επιστρέψει στην πλατεία του χωριού. Το έθιμο επιτάσσει ο νέος «καπετάνιος» να κεράσει όσους έχουν συγκεντρωθεί στα καφενεία, αλλά και να σύρει πρώτος το χορό, προσκαλώντας τους νέους και τις νέες να τον ακολουθήσουν. Πάνω στο

χορό, ο «Καπετάνιος» ξεχωρίζει μια από τις κοπέλες, η οποία γίνεται η «Καπετάνισσα» του. Με μαντινάδες, χορό, ρακί και τηγανιτά ψάρια, το γλέντι κρατάει μέχρι το πρωί της Καθαρής Δευτέρας. Ανάλογο είναι και το έθιμο της «Καπεταναίας» στο νησί της Σεριφου.

Σκύρος Αν θέλετε να ακούσετε τα γεγονότα της χρονιάς, με σατυρική διάθεση τότε η Σκύρος την περίοδο των αποκριών, είναι ο ιδανικός προορισμός. Οι κάτοικοι (κυρίως οι ψαράδες) του νησιού, επιδίδονται σε μια μορφή απαγγελίας έμμετρης σάτιρας, κάνοντας την ανασκόπηση των γεγονότων της χρονιάς που πέρασε, με τη δική τους ιδιαίτερη ματιά. Μόλις ανοίγει το Τριώδιο, στα σοκάκια της Σκύρου τριγυρίζουν ομάδες μεταμφιεσμένων, μπορείτε να συναντήσετε «Γέρους» με κουδούνια, «Κορέλες» και «Φράγκους». Αν τύχει, μάλιστα, και συναντηθούν δύο ή περισσότεροι «Γέροι», συναγωνίζονται στο περίφημο «λιλίρισμα», κουνώντας ρυθμικά και με ένταση τα κουδούνια τους για να ξεσηκώσουν τους πάντες.

Κέρκυρα

Με ενετικές αλλά και αρχαιοελληνικές επιρροές, τα αποκριάτικα έθιμα στο νησί της Κέρκυρας, έχουν τη δική τους ξεχωριστή φυσιογνωμία. Το καρναβάλι της Κέρκυρας, είναι ήδη ονομαστό, υπάρχουν όμως και λιγότερο γνωστά τοπικά έθιμα που λαμβάνουν χώρα την περίοδο των Αποκριών. Για παράδειγμα, την τελευταία Κυριακή της Αποκριάς, λίγο πριν ολοκληρωθεί ο κύκλος των εκδηλώσεων, ο τελάλης βγαίνει στην πόλη με το «όρντινο» ανά χείρας και διαλαλεί την άφιξη του Σιορ Καρνάβαλου. Αφού διαβαστεί μεγαλοφώνως και η

διαθήκη του, πλέον όλα είναι έτοιμα για το κάψιμο του καρνάβαλου. Σε αρκετά χωριά της Κέρκυρας αναβιώνει το έθιμο του «κορφιάτικου γάμου», αλλά και ο «χορός των παπάδων».

Κρήτη Ρέθυμνο

Οι κάτοικοι του χωριού Γέργερη, ντυμένοι με προβιές, ζωσμένοι με κουδούνια και με μουτζουρωμένα πρόσωπα και χέρια, βγαίνουν στους δρόμους και επιδίδονται σε έναν «αρκουδίστικο χορό». Δεμένοι μεταξύ τους με σχοινιά, ο ένας ακολουθεί τον άλλο, τρέχουν, χορεύουν, σατιρίζουν, χειρονομούν, δημιουργώντας με τους ήχους και τις κραυγές τους ατμόσφαιρα έκστασης και μέθης.

Στο νομό Ρεθύμνου αναβιώνει ακόμη και το έθιμο της «Αρπαγής της νύφης». Γαμπρός και νύφη, είναι μεταμφιεσμένοι άντρες, κρατούν μαζί τους μία κούκλα -μωρό, με ζωγραφισμένο ένα μουστάκι για να... μοιάζει στο γαμπρό.

Μερικά ακόμη δρώμενα είναι το «Όργωμα και η Σπορά», η «Κηδεία της Αποκριάς» και η «Καμήλα» φτιαγμένη από κρανίο ζώου και δύο ανθρώπους που τρέχουν σκυφτοί μέσα σε μεγάλα υφαντά υφάσματα, δημιουργώντας ένα αλλόκοτο τετράποδο, το οποίο οι υπόλοιποι μάταια προσπαθούν να τιθασεύσουν.

Στερεά Ελλάδα- Θεσσαλία

Γαλαξείδι

Θεσμός πλέον, το έθιμο του «αλευροπόλεμου» αναβιώνει στο Γαλαξείδι εδώ και τρεις αιώνες. Τον πρώτο λόγο έχει φυσικά το αλεύρι! Γενναιόδωρες ποσότητες αλευριού εκτοξεύονται μεταξύ των καρναβαλιστών, οι οποίοι όπως ορίζει το έθιμο, πρέπει να είναι μουτζουρωμένοι με κάρβουνο στο πρόσωπο. Βέβαια τα τελευταία χρόνια, τα πρόσωπα κυριολεκτικά σκεπάζονται από ένα σωρό πρωτότυπα μάλλον υλικά, όπως το λουλάκι, το βερνίκι παπουτσιών κ.ά. Το έθιμο έχει τις ρίζες του στην τουρκοκρατία.

Θήβα

Στη περιοχή της Θήβας, την Καθαρά Δευτέρα, γίνεται η αναπαράσταση του «Βλάχικου γάμου». Η πολύχρωμη γαμήλια πομπή και τα παραδοσιακά όργανα που τη συνοδεύουν, αποτελούν το προπομπό της μεγάλης γιορτής που θα στηθεί το βράδυ της τελευταίας Κυριακής των Αποκριών, στην κεντρική πλατεία. Το έθιμο έχει τις ρίζες του στο 1830, τότε που οι τσοπάνηδες (Βλάχοι) από τη Μακεδονία, την Ήπειρο, τη Θεσσαλία και τη Ρούμελη, εγκατέλειψαν την άγονη γη τους και αναζήτησαν γονιμότερο έδαφος κάπου νοτιότερα.

Λάρισα –Τύρναβος

Οι κάτοικοι του Τυρνάβου, την τελευταία Τρίτη, πριν από την Καθαρά Δευτέρα, ξεκινούν σειρά εκδηλώσεων προς τιμήν του Διονύσου, με αποκορύφωμα το «Μπουρανί» (χορτόσουπα αλάδωτη). Καθ' όλη τη διάρκεια της προετοιμασίας στήνεται ένα ξεχωριστό σκηνικό παιχνιδιού, με τολμηρά πειράγματα από τους «μπουρανίδες».

Πελοπόννησος

Καλαμάτα

Εθιμοτυπικά κάθε χρόνο τις απόκριες οργανώνεται στην κεντρική πλατεία της Καλαμάτας το Γαϊτανάκι και η αναπαράσταση του «Βλάχικου Γάμου». Οι συμμετέχοντες είναι απαραίτητως μεταμφιεσμένοι και δίνουν ραντεβού στην Πλατεία Ανατολικού Κέντρου, όπου στήνεται λαϊκό γλέντι με χορό, τραγούδι και φαγητό.

Μεθώνη

Στη Μεθώνη κάθε χρόνο γίνεται... «του Κουτρούλη ο γάμος». Ένας γάμος παραδία, με καρναβαλίστικη διάθεση. Ο γάμος των νεόνυμφων (είναι και οι δύο άντρες), τελείται στην κεντρική πλατεία, παρουσία συγγενών και πολλών κατοίκων-μαρτύρων. Το μυστήριο τελείται κανονικά με παπά και με κουμπάρο, που εκτός από τις ευλογίες τους αναλαμβάνουν να διαβάσουν και το προκοσύμφωνο. Μετά το «μυστήριο» σειρά έχει το τρικούβερο γλέντι του γάμου!

